

щодо базового 2007 р., є найменшими – 0,08 та 0,03 відповідно. Це свідчить на користь твердження про тривалість структурних перетворень в економіках країн, що інтегруються, тоді як зміни в обсягах та структурі торгівлі в межах РІА є короткотерміновими ефектами, оскільки виникають одразу після створення інтеграційного блоку.

Таким чином, можна стверджувати, що у 2000-2009 рр. продовжувалася трансформація національних економік NMS СЕЕ, зокрема, їх галузевої структури. Одним із важливих чинників такої трансформації стала євроінтеграція цих країн, однак наслідки впливу євроінтеграційних процесів на галузеву структуру національних економік NMS СЕЕ знаходять своє відображення лише у тривалій перспективі. Але треба зважати та те, що на значущість тих або інших галузей для розвитку національних економік NMS СЕЕ вплинула світова фінансово-економічна криза, що також відобразилося на динаміці галузевої структури національних економік цих країн.

Зміни в галузевій структурі економік країн, що інтегруються, спричиняють перетворення на ринку праці цих країн, змінюють рівень доходів населення, модифікують структуру виробництва та споживання, впливають на співвідношення внутрішнього та зовнішнього секторів національної економіки. У результаті відбувається прискорення або уповільнення економічного розвитку, одним зі свідчень чого є зміни в ВВП на одну особу в країнах, що інтегруються. У межах РІА цей процес може здійснюватися у двох протилежних напрямках: коли має місце зближення рівнів економічного розвитку країн-членів РІА, мова йде про економічну конвергенцію, а коли відбуваються протилежні зміни, то мова йде про економічну дивергенцію.

Список літератури

1. Пухтаєвич Г.О. Аналіз національної економіки: навч. посіб. / Г.О. Пухтаєвич. – К.: КНЕУ, 2005. – 254 с.
2. European Statistics [Electronic resource]. – Available from: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>>.
3. The World Bank [Electronic resource]. – Available from: <<http://www.worldbank.org>>.

УДК 336.02

Тарангул В. (НУДПСУ, Ірпінь)

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Узагальнено методологічні основи аналізу бюджетно-податкового механізму забезпечення регіонального розвитку в Україні та запропоновано напрямки вдосконалення такого аналізу. Запропоновано ієрархію показників для аналізу бюджетно-податкового механізму забезпечення регіонального розвитку в Україні.

Ключові слова: *бюджетно-податковий механізм, регіональна продуктивність, регіональний розвиток.*

Адекватна та цілеспрямована політика регіонального розвитку потребує розробки виважених і досконалих: фінансового механізму, зокрема бюджетно-податкового; регіональних програм розвитку та постійного моніторингу соціально-економічного стану регіонів. Для вирішення такого завдання необхідний інструментарій визначення різних типів регіонів, тобто регіонів, які потребують особливої уваги держави та диференційованої фінансової підтримки й управління розвитком. Забезпечення процесу соціально-економічного розвитку регіонів не можливе без упровадження ефективного бюджетно-податкового механізму стимулювання цього розвитку. Це досить складний процес, що характерний значними суперечностями, пов'язаними, в першу чергу, з невідповідністю цього механізму та завданнями економічного розвитку регіонів, їх ресурсам і потенціалу розвитку. Така невідповідність є однією з причин зниження мотивації в регіональних органах влади до збільшення темпів економічної діяльності та власної податкової бази.

Пошуки шляхів вирішення цих завдань вимагають розробки методологічних засад аналізу й оцінювання ефективності бюджетно-податкового механізму та практичних рекомендацій щодо його вдосконалення з урахуванням рівня економічного розвитку регіонів.

Методологічне обґрунтування та практична реалізація механізму управління бюджетними ресурсами, націленого на стимулювання регіонального розвитку, було і залишається важливим завданням науки і практики. Значний внесок у розробку теоретичних і практичних проблем у цій царині зробили вітчизняні та зарубіжні дослідники.

Проблемам, які пов'язані із реалізацією регіональної політики розвитку та оцінювання її ефективності в Україні, присвячені публікації В. Гейця, З. Герасимчук, М. Долішнього, С. Дорогунцова, Т. Клебанової, В. Павлова, М. Пістунна, Д. Стеценка, М. Чумаченка та ін. Значний внесок в удосконалення системи бюджетного механізму регіонального розвитку зробили вітчизняні вчені В. Андрущенко, С. Буковинський, О. Васирик, А. Єпіфанов, О. Кириленко, В. Кравченко, І. Луніна, С. Огородник, В. Опарін, К. Павлюк, Ю. Пасічник, І. Сало, С. Слухай, В. Суторміна, Л. Тарангул, В. Федосов, С. Юрій.

Мета цієї статті – узагальнити методологічні основи аналізу бюджетно-податкового механізму забезпечення регіонального розвитку в Україні та запропонувати напрямки вдосконалення такого аналізу.

Головний принцип розроблення управлінських функцій за умови використання фінансового механізму забезпечення регіонального розвитку полягає в тому, що соціально-економічні процеси, що відбуваються в регіонах країни, є одночасно об'єктами управління та відображення якості прийнятих управлінських рішень. Окрім того, специфіка управління соціально-економічними процесами полягає в аналітичному характері пошуку науково обґрунтованих, а не інтуїтивних рішень у поєднанні з оперативністю їх фахової реалізації.

Основні функції управління регіональним розвитком можна відобразити відповідними етапами управлінського циклу, кожен із яких спрямований на досягнення певної проміжної мети у межах вирішуваних функціональних завдань, з урахуванням зворотного зв'язку (штрихована лінія на рисунку 1).

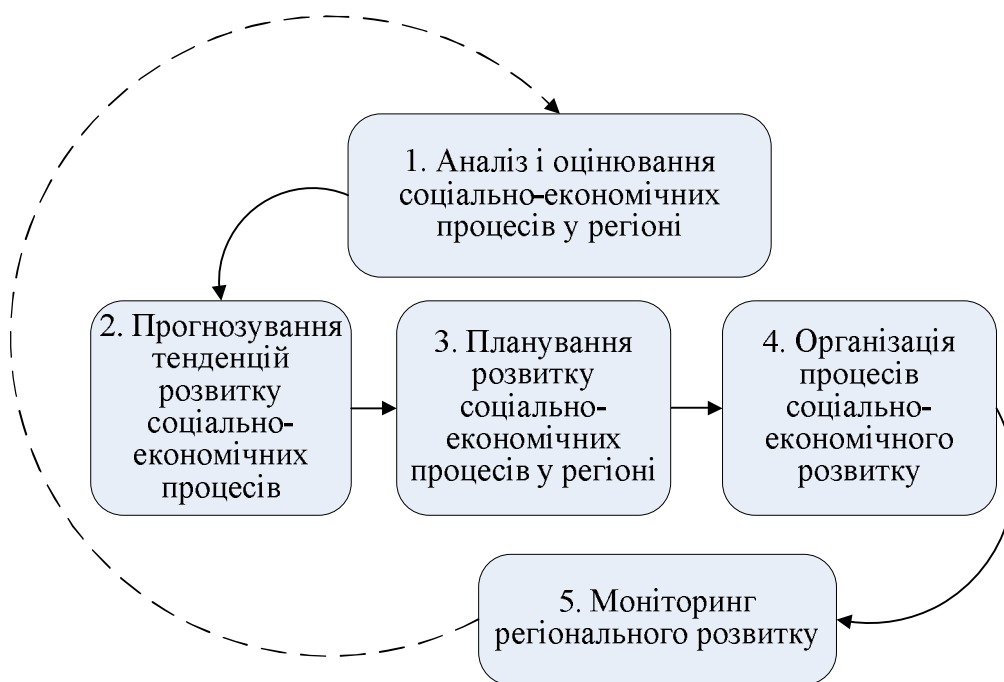

Рисунок 1 – Основні функції управління регіональним розвитком

Аналіз і оцінювання соціально-економічних процесів у регіоні проводять з метою виявлення фактичного стану економічної системи регіону за усталеними показниками та численними критеріями. Ця функція здійснюється шляхом систематичного проведення спостереження за даними статистичної звітності й безпосереднього вивчення економічних і соціальних процесів у регіоні для виявлення дії ендогенних і екзогенних факторів на ці процеси.

Для вирішення таких завдань використовують первинні й похідні показники, які можна кількісно оцінити, зокрема [1, 4]: номінальний і реальний валовий внутрішній продукт; валовий регіональний продукт; співвідношення попиту й пропозиції на споживчі та інвестиційні товари в регіоні; капітальні вкладення та їх структура; обсяг продукції та її реалізації; індекси цін; питома вага збиткових підприємств; податки; заборгованість покупців постачальникам за кредитами банків, включно із простроченою; прожитковий мінімум; обсяг грошових доходів; середньомісячна заробітна плата в розрахунку на одного працівника; обсяг трудових ресурсів у регіоні; кількість безробітних, показники міжрегіональної міграції населення тощо.

Прогнозування тенденцій розвитку соціально-економічних процесів у регіоні здійснюється з урахуванням результатів аналізу й оцінювання цих процесів та має на меті розроблення прогнозу очікуваних змін стану регіону.

Планування розвитку економічних і соціальних процесів має на меті визначення й обґрунтування оптимальних рішень стосовно вибору пріоритетних напрямів позитивної зміни перебігу соціально-економічних процесів шляхом вжиття заходів державного регулювання для забезпечення напряму регіонального розвитку на певний період.

Організація процесів соціально-економічного розвитку полягає в розробленні й удосконаленні економічних механізмів, призначених для цілеспрямова-

ної зміни наявної тенденції відповідно до прийнятих напрямів планування та з огляду на реальний стан економіки регіону.

Моніторинг регіонального розвитку є базою зворотного зв'язку, логічним підґрунтям для контролю над перебігом реалізації рішень, відповідним коригуванням і здійсненням першої функції.

Зазначимо, що останніми роками з'явилося багато вітчизняних наукових розробок моделей і підходів до кількісного вимірювання та прогнозування економічного розвитку регіонів і оцінювання ефективності фінансового механізму стимулювання такого розвитку [1-5]. Але всі ці розробки не використовуються органами державної влади у прогнозуванні й оцінюванні регіонального розвитку та оцінюванні ефективності бюджетно-податкового механізму стимулювання такого розвитку.

Але поряд з цим в Україні не має базового закону у сфері державної регіональної політики. В окремих сегментах цієї широкої сфери правового поля діє низка законів України, зокрема: Закон «Про стимулювання розвитку регіонів» № 2856-IV від 8 верес. 2005 р.; Закон «Про державні цільові програми» № 1621-IV від 18 берез. 2004 р.; Закон «Про планування і забудову територій» № 1699-III від 20 квіт. 2000 р; Закон «Про Генеральну схему планування території України» № 3059-III від 7 лют. 2002 р. Була розроблена «Концепція державної регіональної політики» (рішення Кабміну від 4 лип. 2008 р.). Проте документ було узгоджено протокольним рішенням, тобто, документ не став обов'язковим до виконання.

У проекті Закону України «Про засади державної регіональної політики» від 1 черв. 2010 р. № 6462 зникли головні положення Концепції, що дозволяли регіонам самостійно вирішувати питання свого розвитку. В законопроекті немає дієвих механізмів узгодження інтересів суб'єктів регіональної політики, зокрема це стосується як консультацій центральних органів виконавчої влади з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, так і узгодження державних, регіональних і місцевих інтересів, стратегій розвитку регіонів. Урахування інтересів приватного бізнесу проектом взагалі не передбачено, а враховуючи той факт, що податок з доходів фізичних осіб є нині основним бюджетоутворюючим податком у регіонах, ця прогалина в законодавстві впливатиме суттєво на економічну активність приватного бізнесу в регіонах і відповідно на бюджетні надходження.

Зауважимо, що в Україні приділено значну увагу оцінюванню соціально-економічного розвитку регіонів. У 2004 р. була прийнята Постанова КМУ «Про запровадження «Методики визначення комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів», однак через недосконалість цієї методики незабаром Постанова була скасована.

У цьому ж році було схвалено «Концепцію створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання» [6], де були визначені засади створення системи рейтингової оцінки (кредитного ризику) регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання в першу чергу для визначення інвестиційної привабливості територій, галузей та об'єктів. Але така методика не давала змоги адекватно діагностувати рівень

економічного розвитку регіонів, оскільки в ній ураховувалися економічні показники та результати проведення соціальної політики, до яких віднесено лише: динаміку обсягу простроченої заборгованості з виплати заробітної плати та інших соціальних платежів, а також заборгованості населення та юридичних осіб за спожиті електроенергію, природний газ, тепло- і водопостачання, водовідведення, житлово-комунальні послуги тощо.

Вже у 2007 р. урядом України було затверджено «Порядок проведення комплексної оцінки соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя», що базується на показниках: сфери реального сектору; інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності; державних фінансів і фінансових результатів діяльності підприємств; соціального сектору; споживчого ринку; екології. При цьому, обсяги валового регіонального продукту (ВРП) і темпи його зростання/зниження в цій оцінці не враховані.

У 2006 р. було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України від 24 черв. 2006 р. № 860 «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу показників розвитку регіонів, районів, міст республіканського в АР Крим і обласного значення для визнання територій депресивними», що передбачала щорічний моніторинг показників регіонального розвитку та критеріїв «депресивності». У постанові подано перелік показників, а сам моніторинг базований на статистичних даних, що мають збиратися переважно Державною службою статистики разом із відповідними регіональними органами влади. Цю систему можна вважати інструментом обґрунтування рішення, яке уряд має ухвалити про статус депресивних територій, а не системою моніторингу регіонального розвитку як такого і його оцінювання.

Далі для вдосконалення методів оцінювання регіонального розвитку було прийнято: Постанову Кабінету Міністрів України від 20 черв. 2007 р. № 833 «Про запровадження комплексної оцінки соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя»; Постанову Кабінету Міністрів України від 30 лип. 2008 р. № 683 «Про внесення змін до Порядку проведення комплексної оцінки соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя»; Постанову Кабінету Міністрів України від 18 серп. 2010 р. № 755 «Про внесення змін у додаток 1 до Порядку проведення комплексної оцінки соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя».

І вже 9 червня 2011 р. Постановою № 650 від цього ж числа «Про запровадження проведення оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій» було скасовано всі вищезгадані документи. Сам факт того, що в назві Постанови немає згадування про регіональний розвиток, наводить на думку, що з 2004 р. так і не було вироблено єдиного уніфікованого підходу до оцінювання соціально-економічного розвитку регіонів, незважаючи на практичні зусилля та достатність науково обґрунтованих теоретичних розробок.

Оцінка розвитку регіонів за вказаною Постановою проводиться за такими напрямками: економічний розвиток; інвестиційна, наукова та інноваційна діяльність; державні фінанси; підтримка бізнесу; споживчий ринок; населення та ри-

нок праці; житлово-комунальне господарство; освіта та охорона здоров'я; рівень злочинності; екологія.

Так, сфера державних фінансів регіону оцінюється лише сімома показниками, що не відображають використовуваних фінансових інструментів державного стимулювання розвитку регіонів і їх ефективності, зокрема для оцінки використовують такі показники:

- рівень виконання доходів загального фонду місцевих бюджетів, відсотків до затверджених органами місцевого самоврядування річних показників;
- темп зростання (зменшення) доходів місцевих бюджетів (без трансфертів), відсотків до відповідного періоду попереднього року;
- обсяг податкових надходжень до місцевих бюджетів у розрахунку на одиницю населення, гривень;
- темп зростання (зменшення) податкового боргу за податковими зобов'язаннями платників (без пені) до зведеного бюджету, відсотків до початку року;
- темп зростання (зменшення) заборгованості зі страхових внесків економічно активних платників до Пенсійного фонду України, відсотків до початку року;
- темп зростання (зменшення) власних надходжень до Пенсійного фонду України, відсотків до відповідного періоду минулого року;
- темп зростання (зменшення) заборгованості зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування економічно активних платників, відсотків до початку року.

Окрім того, використання формул рейтингування на базі простої середньо арифметичної значно віддаляє оцінку від реальності за рахунок тих недоліків, які притаманні середньоарифметичним оцінкам.

У [5] запропоновано підхід до ранжування регіонів за рівнем економічного і соціального розвитку на основі агрегування показників душевого промислового виробництва й отриманого доходу від реалізації продукції. В цій же роботі автор зазначає, що комплексна оцінка розвитку соціальної сфери досить трудомістка через необхідність урахування великої кількості параметрів. Для визначення рівня соціального розвитку регіонів автор прийнятною вважає методику розрахунку індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР), запропоновану спеціалістами Держкомстату України та НАН України на основі сукупності таких індикаторів, як матеріальне благополуччя, фінансування людського розвитку, стан і охорона здоров'я населення, соціальне середовище та ін. За виконаними оцінками, як правило, регіони, що вважаються економічними лідерами, займають останні місця в рейтингу за рівнем соціального розвитку.

Рейтингова оцінка регіонів, що базована на застосуванні методу експертних оцінок за критерієм якості життя населення в 2004 р., на основі показників демографічного розвитку, рівня доходів і стану ринку праці наведена в роботі [6]. На підставі виконаних оцінок автори стверджують, що в Україні спостерігаються значні розбіжності в рівнях соціально-економічного розвитку регіонів і поглиблення процесу їх диференціації.

Зазначимо, що науковці визначають надзвичайно велику кількість показників, що характеризують стан соціального, економічного, фінансового, екологічного та іншого розвитку регіонів.

У роботі [7] вказано, що головними показниками регіонального розвитку необхідно вважати: розмір валового внутрішнього продукту на душу населення, а також рівень безробіття населення. За цими критеріями в ЄС визначають регіони, які потребують фінансової допомоги. Автором [8] обґрунтовано, що одним із показників, який адекватно відображає рівень розвитку регіону, є показник валової доданої вартості, як сума первинних доходів, створена учасниками виробництва та розподілена між ними. Але високий рівень тінізації економіки України нівелює значення показника валової доданої вартості, а тому прийнятнішими для оцінки розвитку регіонів на думку автора [3], є: оплата праці та доходи населення, показник зареєстрованого безробіття, інвестиції в основний капітал.

Стосовно фінансової сфери до основних показників, як вважають науковці [1-6], треба віднести: рівень економічного розвитку регіону; обсяг його податкового потенціалу та податкового навантаження; обсягів трансфертів на душу населення. Що стосується двох останніх показників, то вони є цілком зрозумілими та мають відповідні статистичні індикатори, а от щодо першого – автор не зазначає, яким чином встановити цей рівень.

Вчені [8] вважають, що показником, який найкраще відображає розподіл коштів у бюджетній системі між окремими видами бюджетів регіонів, є середній рівень видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення. Але такий показник, на нашу думку, буде сильно залежати від населення регіону та не відбиватиме довготривалих тенденцій економічного розвитку за умови високої міграції населення між регіонами.

Таким чином, аналіз методологічних і практичних підходів до визначення соціально-економічного розвитку регіонів дає змогу стверджувати, що помітним є зростання складності обчислювальних процедур, оскільки кожного разу, розробники методик збільшують кількість показників, маючи на меті підвищення інформативності, але не використовують зведених індикаторів, які комплексно відображають ендогенні та екзогенні фактори економічного розвитку регіону, що обмежує можливості оцінювання й аналізу реального стану соціально-економічного розвитку з метою визначення оптимального набору фінансових інструментів стимулювання цього розвитку для кожного регіону. При цьому офіційно затверджені методики оцінювання регіонального розвитку є недосконалими. Аналізуючи роботи [1-8], можна стверджувати, що рейтинги регіонів, які проведені за різними підходами, не співпадають. Це свідчить про розбіжності поглядів науковців на: перелік показників соціально-економічного розвитку регіонів, критерії віднесення регіонів до відповідних груп за рівнем розвитку та методики аналізу.

В контексті стимулювання регіонального розвитку за рахунок активізації бюджетно-податкового механізму необхідно оцінювати розвиток регіонів з урахуванням бюджетних показників регіонів на основі адекватних методів і моделей. Автор [4] зазначає, що необхідно забезпечити прикладний характер комплексу моделей, тобто врахувати такі вимоги: до складу показників оцінки мають включатися тільки ті, щодо яких є достовірні статистичні дані; процедури алгоритму мають бути зручні та доступні для використання всіма потенцій-

ними користувачами. Отже, комплекс методів і моделей, на його думку, повинен мати оптимальну складність: надмірна простота моделей не дозволить домогтися достатньої адекватності оцінювання (як приклад ми наводили вище використання спрощених середньоарифметичних оцінок), а надмірна складність може утруднити впровадження комплексу в практику роботи зацікавлених установ і організацій [7].

Ф. Заставний у роботі [4] вказує, що для оцінки рівнів соціально-економічної депресивності регіонів необхідно виходити на єдиний інтегральний показник, який ураховував би всі визначені показники. І пропонує застосовувати експертні оцінки з визначення сили впливу окремих показників з виходом на сумарні відносні величини. Так, у роботі [8] зроблено спробу визначити особливості застосування моделей групування регіонів на базі рівня соціально-економічного розвитку та здійснено групування адміністративно-територіальних одиниць України для цілей міжбюджетного вирівнювання засобами кластерного аналізу дивізним методом Уорда. Автор наголошує, що для загальної характеристики економічної ситуації на рівні регіонів України прийнято використовувати: валову додану вартість регіону (ВДВ), обсяги продукції окремих галузей (промисловість, сільське господарство тощо) і підгалузей економіки (добувна й обробна промисловість, рослинництво та тваринництво), загальні показники рівня життя (середній дохід на одну особу, середня заробітна платня), ефективність використання економічних ресурсів (фінансовий результат), характеристики або рейтинги ділового або інвестиційного клімату, показники рівня інвестицій та ін.

Поділ регіонів на регіони донори і акцептори, який прослідковується в усіх проаналізованих публікаціях, ми вважаємо умовним, оскільки такі висновки роблять на основі розміру частки трансфертів у бюджетних доходах. Але така класифікація характеризує не статус регіону як донора чи акцептора, а лише бюджетно-податковий механізм перерозподілу цих доходів.

Використання показників податкових надходжень поряд із застосуванням адекватних методів прогнозування податкових надходжень, а не простої екстраполяції минулих тенденцій на прогнозовані періоди, є передумовою адекватної оцінки ефективності використання фінансових інструментів у регіональному розвитку.

Бюджетний механізм стимулювання регіонального розвитку передбачає розподіл його інструментів на основі використання різних показників для визначення рівня впливу бюджетно-податкових механізмів на економічне зростання регіонів і взаємний вплив показників. Відповідно в межах регіонального розвитку можна виокремлювати види бюджетно-податкового механізму регіонального розвитку за ступенем його впливу на цей розвиток:

- стимулюючий, що приводить до зростання рівня соціально-економічного регіону за рахунок посилення рівня фінансового забезпечення економіки регіону та задоволення соціальних потреб населення;
- дестимулюючий, що приводить до зменшення рівня соціально-економічного розвитку регіону та втрати мотивів до розвитку регіону як в державних, так і приватних учасників процесу регіонального розвитку.

Оскільки головними індикаторами регіонального розвитку є валовий регіональний продукт і валовий регіональний продукт на душу населення цього регіону, то вважаємо, що ВРП має використовуватися в ході аналізу за умови визначення ступеня використання бюджетно-податкового механізму для забезпечення регіонального розвитку в Україні.

Валовий регіональний продукт є сумою валової доданої вартості усіх видів економічної діяльності регіону та чистих податків і податків на продукти. У свою чергу, валова додана вартість розраховується як різниця між випуском і проміжним споживанням кожного виду економічної діяльності, зменшена на розмір оплати послуг фінансових посередників, і містить первинні доходи, що створюють учасники виробництва [9]. Відомо, що чисті податки – це податки на продукти за виключенням субсидій на них, а податки на продукти – це податки, які справляються пропорційно кількості або вартості товарів і послуг, вироблених, реалізованих або імпортованих виробничою одиницею-резидентом [9]. До них відносять податок на додану вартість, акцизний збір, імпортні та експортні мита, податок з реклами, готельний збір, єдиний податок на підприємницьку діяльність, збір на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства, митні збори, відрахування від плати за транзит природного газу, нафти та аміаку через територію України тощо.

Нагадаємо, що субсидії на продукти – це перш за все, субсидії, які надають пропорційно кількості або вартості продуктів і послуг, реалізованих на внутрішньому ринку регіону або експортованих виробничою одиницею-резидентом [8; 9]. Вони включають відшкодування з державного та місцевих бюджетів підприємствам у порядку державного регулювання цін на сільськогосподарську та іншу продукцію. Другий різновид таких субсидій призначається для покриття поточних збитків підприємств (зокрема, житлово-комунального господарства, установ культури тощо), поліпшення їх фінансового становища шляхом поповнення обігових коштів або компенсації окремих витрат [8; 9].

У цьому контексті необхідно зазначити, що в роботі канадського вченого [10] доведено, що ВРП (Y) залежить від обсягу ефективних державних витрат $Y(E)$, де E – ефективні державні витрати. При цьому автор довів, що $Y'(E) > 0$ за будь-якого Y (тобто ВРП завжди зростає, якщо витрати бюджетних коштів є ефективними). Друга похідна $Y''(E) < 0$, тобто це зростання ВРП сповільнюється в міру збільшення абсолютного обсягу ефективних бюджетних витрат на регіон.

Крім цього, автор зазначає, що існують неефективні витрати N , які трансформуються в частку k , що належить проміжку $(0; 1]$ у особисті доходи регіональної влади (непереборні бар'єри для приватного бізнесу, нецільове використання бюджетних коштів і т. ін.). Неефективні витрати не сприяють зростанню ВРП і податкової бази.

У ході теоретичного аналізу моделі розподілу доходів між бюджетами різних рівнів у роботі [10] з'ясовано, що особливе значення має чутливість регіонального бюджету до зміни ВРП: чим більше копійок з кожної додаткової гривні ВРП надійде до регіонального бюджету, тим більшою буде зацікавленість регіональних органів влади в проведенні ефективної регіональної політики.

Традиційно органи статистики й економісти-дослідники розраховують показники податкового навантаження (відношення зібраних податків до ВВП і частку бюджету регіону в консолідованих надходженнях у бюджетну систему з території регіону), податковоспроможності та ін. для оцінювання бюджетно-податкового регулювання регіонального розвитку. Але знову ж таки це показники, що відображають наслідки прийнятих рішень щодо використання тих чи інших інструментів у рамках визначеного законодавчого механізму.

Бюджетно-податковий механізм є сукупністю відносин між органами влади різних рівнів, що виникають у результаті дії держави на економічний розвиток регіонів. Тому бюджетно-податковий механізм, на нашу думку, охоплює: формування доходів державного бюджету, здійснення витрат загальнодержавних коштів, міжбюджетні відносини й управління всіма вищеназваними процесами. Таким чином, ефективність впливу бюджетно-податкового механізму на регіональний розвиток визначатиметься ступенем взаємодії всіх підсистем, всіх елементів і адекватно відображатиметься уніфікованими показниками, наведеними на рисунку 2 у динаміці.

Рисунок 2 – Ієрархія показників для аналізу використання бюджетно-податкового механізму у забезпеченні регіонального розвитку

З рисунка 2 видно, що застосування ВРП і ВРП у розрахунку на особу населення дасть змогу оцінити адекватно регіональний розвиток і використання бюджетно-податкового механізму в забезпеченні регіонального розвитку на великих часових горизонтах (ВРП розраховується в Україні з 1996 р.), що дасть змогу отримати адекватні прогностичні аналітичні оцінки регіонального розвитку та його характеристик у контексті використання бюджетно-податкового механізму на відміну від показників, значення яких не формують достатніх масивів для нових аналітичних процедур через фрагментарність і обмеженість їх розрахунків тільки окремими авторами та відомствами.

Усе вищевикладене свідчить, що без підвищення якості прогностично-аналітичної діяльності в галузі бюджетно-податкової політики на різних рівнях державного управління в Україні стабілізація загальноекономічної ситуації в країні та активізація регіонального розвитку є неможливими. Використання процедур екстраполяції минулих тенденцій у прогнозуванні податкових надходжень, видатків, показників розвитку та ін. сприяє закріпленню минулих негативних тенденцій і не дає змоги відобразити можливу альтернативну динаміку подальшого розвитку. У наступних роботах ми запропонуємо авторський підхід до аналізу бюджетно-податкового механізму забезпечення регіонального розвитку в Україні на основі обґрунтованої ієрархії показників для цього аналізу.

Перспективною, на нашу думку, є можливість створення спеціалізованих регіональних центрів прогнозування впливу бюджетно-податкового механізму на економічний розвиток регіонів із залученням фахівців, які добре орієнтуються в економічній ситуації конкретних регіонів.

Список літератури

1. Оценка и анализ неравномерности развития регионов Украины / Т. Клебанова [и др.] // Актуальные проблемы экономики. – 2009. – № 8 (98). – С. 162-168.
2. Голиков А.П. Стратегия регионального развития: европейский контекст: монография / А.П. Голиков, Н.А. Казакова. – Х.: Эпиграф, 2008. – 180 с.
3. Про затвердження Методики визначення комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України: [від 4 лют. 2004 р. № 113]. – Режим доступу: <www.rada.gov.ua>.
4. Заставний Ф.Д. Проблеми депресивності в Україні (соціально-економічної, екологічної, демографічної): монографія / Ф.Д. Заставний. – Л.: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 348 с.
5. Проблеми і шляхи розвитку депресивного регіону (на прикладі областей Поліського економічного регіону): монографія / За ред. М.І. Карліна. – Луцьк: Вид-во Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – 332 с.
6. Герасимчук З.В. Фінансова політика сталого розвитку регіону: монографія / З.В. Герасимчук, І.М. Вахович, І.М. Каменська. – Луцьк: Надстир'я, 2006. – 218 с.
7. Методологія комплексної оцінки рівня соціально-економічного розвитку області та її адміністративно-територіальних одиниць: монографія / Л.М. Зайцева [та ін.]. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2003. – 132 с.

8. Жерліцин Д.М. Групування регіонів у прийнятті рішень в управлінні бюджетними ресурсами територій / Д.М. Жерліцин, Д.М. Жерліцина // Нове в економічній кібернетиці. – 2010. – № 3. – С. 16-26.
9. Мельник С.А. Управління регіональною економікою: навч. посіб. / С.А. Мельник. – К.: КНЕУ, 2000. – 124 с.
10. Boadway R. Efficiency and Equalisation Payments in Federal System of Governments / R. Boadway, F. Flatters // Canadian Journal of Economics. – 1995. – Vol. 15. – P. 613-633.

УДК 005.336:339.97

Чернега О.Б., д-р екон. наук, проф.,

Бочарова Ю.Г., канд. екон. наук, доц. (ДонНУЕТ, Донецьк)

МОНІТОРИНГ СКЛАДОВИХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

У статті здійснено аналіз змін конкурентних позицій України в рейтингах Всесвітнього економічного форуму та Міжнародного інституту розвитку менеджменту, визначено фактори, що обумовили ці зміни.

Ключові слова: *моніторинг, складові конкурентоспроможності, конкурентна позиція, рівень конкурентоспроможності, Всесвітній економічний форум (WEF), Міжнародний інститут розвитку менеджменту (IMD).*

Незважаючи на трансформаційні процеси, які відбуваються під впливом глобалізації, сьогодні все більш зрозумілим стає факт, що світ ніколи не стане одноманітним. Це суперечить його природі. Як наслідок, розвиток глобального господарства завжди буде супроводжуватися процесами конкуренції та співробітництва, конвергенції та дивергенції та укладатися у класичне розуміння гегелівських законів діалектики. Ураховуючи це, питання забезпечення та управління конкурентоспроможністю суб'єктів як на мікро-, так і мезо- та макро- рівнях ніколи не втратять своєї актуальності, будуть залишатися одним із найбільш пріоритетних напрямків наукових досліджень. Усвідомлення цього факту обумовлює значний науковий інтерес як українських, так і зарубіжних учених до проблеми управління конкурентоспроможністю. Проте, незважаючи на це, багато аспектів цієї проблеми залишаються недостатньо висвітленими, дослідженими фрагментарно та потребують подальшого наукового пошуку та досліджень. Одним із таких аспектів є розуміння значення та ролі підсистеми моніторингу в загальній системі управління конкурентоспроможністю, виявлення та встановлення причинно-наслідкових зв'язків між результатом конкурентної боротьби між державами світу та факторами, що їх обумовлюють.

Таким чином, мета статті зводиться до проведення моніторингу складових конкурентоспроможності України та встановлення взаємозв'язків між факторами та результатами конкуренції, яка розгортається в глобальному господарстві.